

פרקי קרליבך והקמת "מעריב"

שלום רוזנפלד

הקוראים ציפה למאמרים של קרליבך והתבשם מתוכנם ומסגונם. זה לא היה סוד, שבמערכת שלנו במעריב, אנחנו, בני דור המייסדים, אלה שבאו ממזרח אירופה, אהבנו לדבר בינינו מדי פעם יידיש, וקרליבך יותר מכולנו.

אורי קיסרי מספר בזכרונותיו ששאלו אותו: "הרי אתה היית בין 'המורדים', למה לא היית בצמרת העתון?" ועל כך ענה קיסרי במילתא דבריחותא: "אמנם אני ממוצא מזרח אירופי, אבל לא ידעתי לדבר יידיש." מי שלא ידע יידיש כאילו לא היתה לו כניסה למועדון הזה. קרליבך שאהב את יהדות מזרח אירופה דיבר וכתב הרבה בשפתה.

המברק של מוזס

הזכרתי את "המורדים". קרליבך, לאחר הצלחה מטאורית בעתונות היהודית במזרח אירופה, בגרמניה וגם בארץ-ישראל (הוא היה כתב הארץ בגרמניה בשנות ה-30) עלה ארצה ב-1937 ולאחר שנתיים הוזמן לערוך את עתון הערב החדש ידיעות אחרונות, של המו"ל יהודה מוזס.

הוא שימש בתפקיד זה עד תחילת 1948 ועזב בטריקת דלת. על עזיבתו, והקמת מעריב, כבר סופר הרבה, ויש לא מעט אגדות ומיתוסים סביב העניין. לפעמים קשה לדעת מה אגדה ומה בדיוק קרה במציאות ואני מזהיר את עצמי וגם את אלה שמתעניינים בדבר, לא לסמוך יותר מדי על זכרונות של אנשים, מכיוון שעברו מאז יותר מחמישים שנה.

בפולקלור שלנו, במיתוס שלנו, היינו חוזרים לא פעם על הסיפור שלפיו שבאחד הימים, בעת ששהה בניו יורק כדי לסקר את עצרת האו"ם בלייק סקסס, זו שקיבלה את החלטת החלוקה והקמת המדינה היהודית (והערבית) ב-29 בנובמבר 1947, קיבל קרליבך מברק נזעם מיהודה מוזס: "stop cabling urgent". זה קרה לאחר שקרליבך שלח מדי פעם את מברקיו הארוכים בתעריף "בהול" כדי שיגיעו בזמן, ופעם שלח מאמר ארוך מאוד מהמקובל אצלו, ואף הוא בתעריף "בהול" שעלה הרבה כסף, אבל גם העלה בהרבה את תפוצת ידיעות אחרונות. קרליבך ראה באותו מברק של מוזס גם עלבון נורא וגם פגיעה קשה במוסר העיתונאי שלו. הוא ישב בניו יורק to be witness to history ופתאום הדבר הקטנוני הנה.

זה היה כנראה הקש ששבר את גב הגמל, אבל האמנם זה היה באמת הנימוק האחד המכריע לפרישה? - בכך אני לא בטוח. סביר שהיתה כאן הצטברות של נסיבות.

המברק הזה, לתפסיק לטלגרף "בהול", פגע כאמור בכבודו המקצועי של קרליבך ובמצפון העיתונאי שלו. עיתונאי במעמד ובניסיון הבין לאומי שלו פשוט לא היה יכול לקבל הוראה כזו ולסלות. קרליבך

אפתח בכמה ציונים ביוגרפיים. עזריאל קרליבך נולד בלייפציג שבגרמניה בשנת 1908, בן למשפחת רבנים נודעת. הוא היה עילוי מילדותו. בגיל 15 עשה מעשה נועז: יצא למזרח אירופה כדי ללמוד שם בישיבות ולהכיר את יהודי הארצות האלה. בכמיהתו להכיר את יהודי מזרח אירופה הלך בעקבות המשורר הנערץ עליו היינריך היינה, בדיוק מאה שנה לפניו.

היינה הצעיר ערך ביקור במזרח אירופה, בוורשה ובגליציה. שובו כתב דברים נלהבים על יהדות פולין. כך קרה גם לקרליבך לאחר שעזב את התממה המשפחתית, את גרמניה ולייפציג, והגיע למזרח אירופה הבלתי נודעת בעיניו. לפתע פתאום חל אצלו שינוי אדיר בתפישו. קודם כל בתפישו המסורתית של ה"אוסט יודן", יהודי מזרח אירופה, שיהודי גרמניה התייחסו אליהם בביטול ולעיתים אף כבוז. מאמר שכתב מאוחר יותר, "הייתי רוצה להיקבר בוורשה", המהווה את אחד השיאים בכתיבתו, ממחיש את הגישה שלו ואת הרגשת הקירבה שלו דווקא ל"אוסט יודן" האלה במזרח אירופה. אך סקרנותו שלא ידעה שובע, משכה אותו גם למרחבי אפריקה שבה התחקה אחר אורח חייהם של יהודי צפון אפריקה וארצות אגן הים התיכון והוא אף פרסם ב-1932 בגרמנית את ספרו "היהודים האקזוטיים" שפרקו הראשון, "הספרדים הגאים", מספר על יהודי סלוניקי.

קרליבך למד בליטא בישיבות טלו וסלובודקה, התמלא בתורה וקנה לו גם שליטה מצוינת ביידיש. זה לא הספיק לו. בין השנים 1927-1929 למד שנתיים בישיבת "מרכז הרב" של הרב קוק בירושלים, אותה נאלץ לעזוב לרגל מחלה, לא לפני שהרב קוק צייד אותו במכתב פרידה לבבי, מלא שבחים לשקדנותו, ללמדנותו ולגאונותו הנדירה. קרליבך הכיר מקרוב את ההווי לא רק של הישיבות שבהן למד הוא עצמו, אלא גם של אותן ישיבות שהיו פוזרות במזרח אירופה ותיאר אותן בספר המוקדש בעיקרו לתורת המוסר של ישראל ליפקין מסלנט.

שליטתו בעברית וביידיש הייתה מושלמת. כשהחל בעבודה עיתונאית באירופה, בהיותו צעיר בראשית שנות העשרים שלו, הוא הפך מיד לכוכב בעתונות היידיש בפולין ומשתתף קבוע בעתון היינט. כבר שם, כפי שיהיה בארץ-ישראל ובישראל לאחר שנים, ציבור

המאמר מבוסס על ראיון שערך אתי מודי בראון, במסגרת איסוף חומר רקע לתוכניתו "הכל אנשים" על ד"ר עזריאל קרליבך בטלוויזיה התינוכית. תודה לו, למפיקה ענת ולצר ולטלוויזיה החינוכית על מתן האישור להשתמש בחומר. תוך כדי עריכה הוספתי פה ושם משפט או שניים, גרעתי מלה זו או אחרת, אך עיקרי הדברים נותרו כבעת נתינתם באותו ראיון, מבחינת תוכנם ורוחם.

A. I. KOOK

Chief Rabbi
of the Holy Land
Jerusalem

בתשובה נא להזכיר את הספרי

אברהם יצחק הכהן סוק

הרב הראשי לארץ ישראל
האב"ד
כעיה"ק ירושלים תובבי"א

כ"ה יום א' לתשרי תמוז תרפ"ז

הנני בזה ככל לשון של חכה, ושל ברכה מקרב לב עמוק נוחן את
יקר סְהַדוּתִי, להחמין תורה המפואר ונחמד החריף ובקי, נקי הדעת, ויקר
הרוח, איש האשכולות ויראת ד' אוצרו, הרב הנעלה מו"ה עזריאל קרליבך
שליט"א, אשר שנות מספר למד בישיבתנו הקדושה, ותמיד הי" ל לעונג
ושעשועים בחבה קודש, בשקידתו, ובלכבו הטהור והישר, במדותיו -
המסולאות, ובכל הליכותיו בקודש, שכולו אומר כבוד ותהלה, וקדוש
שם שמים ושם תוה"ק בראוי לת"ח הנאים לשמש, ולתעודת הייחם

קטע הפתיחה ממכתב ההמלצה שנתן הרב קוק לקרליבך, תלמיד ישיבתו בירושלים, תמוז תרפ"ז (1927)

אפשר להשוות את הדיווחים המפורטים שלו לחדשות של ימינו
בטלוויזיה, המביאות את המראות ואת הקולות. לקרליבך מבחינה זו
לא היה שום היסוס באשר להיקף הדיווח. כעתונאי המכבד את עצמו
הוא היה חייב להביא את הסיפור במלואו כמיטב יכולתו.

היתה לו לקרליבך חולשה לתקשורת טלגרפית. כאן אקדים את
המאוחר. הוא האיש שלאחר מותו של הנשיא חיים וייצמן הציע את
אלברט אינשטיין כמועמד לנשיא המדינה. איך עשה זאת? שלח לו
מברק באורך 1,500 מלים באנגלית. החלה ביניהם חליפת מברקים
ומכתבים ובין היתר אינשטיין כתב לו בראשיתה של התכתבות זו,
בשמץ של סרקזם: "אני הזעיר הבורגני מגרמניה, נדהמתי מהמברק
הארוך שלך." לגופו של עניין ענה אינשטיין שהוא לא יכול לקבל
את ההצעה.

אך נחזור לענייננו. כפי שכבר רמזתי, להגיד שמברקו הזועף
והנוהף של מוזס היה הגורם היחיד והמכריע לעזיבת קרליבך, זה לא
יהיה מדויק. היו מדי פעם מתחים לא רק בינו כעורך ראשי לבין מוזס
כמו"ל, אלא גם בין הקבוצה שמסביבו של קרליבך לבין מוזס, בעיקר
על רקע של תפישה מערכתית מקצועית עד שהגיעו מים עד נפש.

לא היה איש בריא במיוחד, אבל הוא נסע ועשה מאמץ פיזי ניכר, מדי
יום ביומו ומדי לילה בלילו, לטלגרף מלייק סכסס לעתון, בתנאי
התקשורת הירודים של הימים ההם. בימים ההם היה זה "פרויקט" שלם
להעביר מברקים לא קצרים במיוחד, מלייק סכסס, שיגיעו בזמן לכאן,
וייכללו בגיליון הקרוב. ידיעות אחרונות היה העתון היחיד, וקרליבך
היה העתונאי היחיד, שדיווח בצורה כל כך רחבה וצבעונית על
ההיסטוריה בהתהוותה. אנשים אמרו אז שאם אתה קורא את קרליבך,
אינך צריך להיות נוכח אישית בלייק סכסס. אתה יודע בדיוק מי אמר
מה, איך אמר ומתי.

ואם לחזור שוב לאותו מברק של מוזס, היה ערב אחד כנראה
שהישיבה בלייק סכסס התאחזה מאוד, או שקרליבך התאחר מסיבה
כלשהי עם הכתיבה. הוא חשש שמא החומר לא יגיע בזמן ולכן רץ
אישית למברקה, ושלח את החומר במברק "בהול". מדובר היה במאמר
שמספר מילותיו חרג מהרגיל. ואז יהודה מוזס פשוט יצא מכליו ושלח
לו את ההוראה "stop cabling urgent".

יש להניח שקרליבך כעס גם משום שידע שהתפוצה של ידיעות
אחרונות עלתה הרבה בזכות הדיווחים הליליים הללו מלייק סכסס.

כסף. חיפשנו בצורה נואשת בעלי הון, לאחר שנוכחנו לדעת שלצערנו הרב בלי עזרה מבחוץ, כל החלום שזה יהיה רק עתון של עתונאים, ללא השתתפות בעלי הון, לא יכול להצליח.

זה היה יותר מחלום. זו היתה בכלל אוטופיה, שאפשר להוציא עתון של עתונאים רק בכוח ההתלהבות והידע המקצועי. לא היה צריך להזכיר לנו שכדי להוציא עתון צריך נייר, דפוס, צוות מיומן וצריך מפיצים, מגייסי מודעות וכל מיני אנשי ביניים. בקיצור, צריך גם גב כספי. ואנחנו, הקבוצה שסביב קרליבך, היינו קבצנים בני אביונים.

מי שטיפל בצד העסקי היו אריה דיסנצ'יק, גם עורך ותיק וגם איש כלכלה, וקרליבך עצמו. השניים הלכו תחילה לאחד מעשירי תל אביב, שהיה בעל מניות בהבוקר, ישבו איתו והסבירו לו הכל, אך העניין לא נראה לו. יהודי אמיד נוסף, שהיה מתומכי הבוקר מבחינה פיננסית, לא שש להיכנס להרפתקה שלנו. בעל הון אחר שהלכו אליו היה זלמן סנזואיב, סוחר נייר שהיה ידיד של דיסנצ'יק עוד מלטביה. דיסנצ'יק ניסה לשכנע אותו בכל לשון של שכנוע שכדאי לו להיכנס לעסקה, כי הנה יש כאן קבוצה רצינית של אנשים, החל מקרליבך וכלה באלה שהסתפרו אליו ושיודעים את המלאכה, ושהעתון החדש שהם יעשו יש לו כל הסיכויים להצליח. איכשהו גם ניסיון זה לא צלח. נדמה לי, אבל אני לא אחראי לדייק, שסוזאב אמר: "בסדר, אבל אני רוצה 51 אחוז". אמרו לו: "לא. 51% לא באים בחשבון. חצי חצי אולי, אבל לא 51 אחוז". האדם הרביעי שפנו אליו היה אפרים אילין, שהיה כבר אז איש עסקים, ועורך הדין שלנו, יצחק ברמן, היה חבר שלו, וגם אני עצמי הייתי מיווה אתו. הלכנו לאילין לגסות לשכנע אותו להצטרף כבעל הון לקבוצה, וגם הוא סירב. הרבה יותר מאוחר אמר לי אילין שהוא סירב בגלל יחסו היידידותי המיוחד ליהודה מוזס. הבחירה החמישית והאחרונה, אם אינני טועה, היה עובד בן עמ"י, ואתו ועם משפחת שמואל הפיץ (שהיו ידידים וקרובים של בן עמ"י) הגענו להסכם על המבנה הפריטטי של החברה. אלה דאגו לצד העסקי של מעריב בראשית דרכו.

ראוי להדגיש: מעריב, מתחילתו, היה בפירוש עתון של עתונאים, לא של בעל הון זה או אחר. הזכרתי כבר שלא הסכמנו לתת לשום בעל הון 51%. רצינו להשאיר בידינו את השליטה על המערכת, את הערובה שזה אכן יהיה עתון של עתונאים. מאוחר יותר קיבלו המייסדים גם מניות בחברת האם. מתחילה היה ברור לשני הצדדים, לנו ולבעלי ההון, שאנו, העתונאים, נקבע את התכנים של העתון.

בראש כל המהלך הזה של עזיבת ידיעות והקמת העתון החדש שקיבל את השם מעריב, עמד קרליבך. בימים הראשונים אמנם נקרא העתון ידיעות מעריב והדיון על השם הגיע לבית המשפט. ראשו של קרליבך שפע כל הזמן והוליד רעיונות. הפגישות הראשונות של "המורדים", אלה שיזמו וביצעו את ה"פוטש" בידיעות אחרונות,

ד"ר קרליבך ונח מוזס במערכת ידיעות אחרונות, אמצע שנות ה-40

החלום - עתון של עתונאים

אישית, כיבדתי מאוד את מוזס, אבל כידוע הוא לא היה מו"ל מהסוג שבימינו מכנים "איל תקשורת". הוא היה איש עסקים שהבין בהם טוב מאוד אך לא היתה לו בקיאות מיוחדת בענייני עתונות, בעיקר בעתון מודרני. אמנם, קשה להגיד שידיעות אחרונות בשנות ה-40 התיימר להיות עתון מודרני, אבל בכל זאת, במושגי הזמן ההוא, הוא היה עתון פופולרי מאוד ודומה בעיקרו לעתונים מסוגו בארצות אירופה. מוזס היה מגיע לבית הדפוס ועובר על העמודים: את זה אני מבקש להוציא ותכניו "שער", אם זה שער הדולר או שער הזהב וכל מיני עצות שהיה לנו קשה לקבל אותן.

אני כבר לא זוכר מה הוא אסר בדיוק. זכור לי מקרה קונקרטי: עמד להופיע מאמר על אריה שנקר, נשיא התאחדות בעלי התעשייה, ולמוזס היו יחסים מתוחים עם שנקר משום ששניהם היו מאותה הברגוניה של טקסטיל או טריקוטאז', שגם הוא, מוזס, עסק בכך בשעתו. את שנקר אסור היה להזכיר בידיעות. כמו שיש בוותיקן אינדקס של ספרים מותרים ואסורים, כך היה אצל מוזס אינדקס של אנשים שמותר (ואף רצוי) לכתוב עליהם וכאלה שהם מלהזכיר את שמם.

זה הרגיו אותנו מאוד ובשלב כלשהו התחלנו להשוב על עתון עצמאי משלנו, עתון של עתונאים. אבל היתה בעיה: לא היה לנו

לנו שאם הקבוצה לא תלך ביחד, אם לא כל השישה האלה יסכימו ביניהם שהם מצטרפים יחד להרפתקה הזו, היא לא תוכל לצאת אל הפועל. מדוע? משום שכל אחד מאתנו היה כבר עתונאי מקצועי עם הרבה ניסיון, והיה ברור שאם אחד מאתנו לא ילך ויישאר בידיעות אחרונות, העתון הישן יופיע. כל אחד מאתנו מסוגל היה לגרום לכך,

מדוע "פוטש"?

מדוע עזבנו בצורה כזו של "פוטש", שאלת, ובכך, היו לנו הרבה שיחות, עם קרליבך ובלעדיו, וגם כינינו בהרכבים שונים. הדברים לא היו פשוטים לגמרי. אני זוכר שבפעם הראשונה שדיברתי עם קרליבך על הפרישה, רציתי שהוא ידע עלי יותר ממה שכנראה ידע בשנים שעבדנו יחד בידיעות. אמרתי לו למשל: "קרליבך, דע לך, שאני איש אצ"ל פעיל, בעיקר בתחנת השידור המחתרתית שלו. אם הלילה וחם משהו יקרה לי, שלא תהיה מופתע." והוא ענה: "אני לא מופתע, אני כותב בשביל ה'הגנה'."

התקיימו בדירתו הפרטית של קרליבך ברחוב יהודה הלוי 88. היו פגישות גם במקומות אחרים. אגב, אנחנו מדברים כל הזמן על העתונאים שפרשו עם קרליבך ובכך עושים קצת עוול לכל האנשים האחרים שהסתפחו לקבוצה הזו כבר בראשיתה, למשל פועלי הדפוס ובראשם מנהל הדפוס של ידיעות אחרונות. הוא היה הרוח שהניעה את השכבה הזו של פועלי הדפוס להצטרף אלינו והדברים נכונים גם כאשר לחבורת המפיצים מבית טופל.

ככל שהעתון הצעיר והדינמי צבר תאוצה ותפוצה, התרחב מעגל המצטרפים אליו במערכת ובענפי המינהלה השונים, אם ביוזמת קרליבך ותכריו בקבוצת המייסדים ואם ביוזמתם העצמית של בכירי העתונאים בארץ ואף בחוץ לארץ ואנשי מינהל מנוסים, כמו שני המנכ"לים - גוטמן ובינוביץ' וולמן לוינברג. עד מהרה הפך מעריב לעתון הנפוץ ביותר במדינה למשך שנים רבות.

אם לחזור לקבוצת המייסדים, אני מדגיש לא במקרה את העובדה שכולם היו בעלי מקצוע ובעלי ניסיון בעריכת עתון, כיוון שהיה ברור

ששת חברי הקבוצה המייסדת. מימין לשמאל: אריה דיסנצ'יק, ד"ר עזריאל קרליבך, שמואל שניצר, ד"ר דוד לאור, דוד גלעדי, שלום רוזנפלד

הגיליון הראשון של מעריב

ידענות מהדורה ראשונה

מגזין יום א' 15.12
מס' 30, נובמבר 2001

בבול הלבנון - בקרבת צפת - ומצפון לבית שאן

פוצצו עשרות בתים ושני גשרים

הועדה מוכנה להכיר בממשלה יהודית

היא דורשת צירוף כל המסלוגות ומציעה להקים את הקבינט בליי-טאכטס

דרישה דרמטית
אחר רכבת נוסעים
התפרץ אש והתחולקו פיצוץ
התפרץ אש והתחולקו פיצוץ
התפרץ אש והתחולקו פיצוץ

אש כבדה על קרית שמואל ורחביה

נהדף נסיון התפרצות של פורעי אנריכבור

הושבתה העבודה ב-75 בתיא

ג'מל מארגן "קומנדו" נגד הועדה

חרגול מחזקת למסירת לוב לאגלים

הערבים מאיישים במרישה מארגון. הצלב האדום
הערבים מאיישים במרישה מארגון. הצלב האדום
הערבים מאיישים במרישה מארגון. הצלב האדום

המפגינים הראשונים
דוד פופל ובניו
המפגינים הראשונים
דוד פופל ובניו

דירות מרווחות
דירות מרווחות
דירות מרווחות

חברת שכון הבנין
חברת שכון הבנין
חברת שכון הבנין

אני מתאר לעצמי ששמואל שניצר, שהיה חבר לח"י, גילה לו גם הוא על כך באחת השיחות ביניהם. לכל אחד מאתנו היתה "הבילה" משלנו. דוד גלעד, למשל היה קשור גם הוא ל"הגנה".

גם אלה היו הדברים שעליהם דיברנו במסגרת שיחות ההכנה, עד לנקודה שבה נתקבלה ההחלטה הסופית. למיטב זכרוני ההכרעה נפלה בפגישה בקפה פילץ ולא אצל קרליבך בבית. מצוי אצלי צילום היסטורי של הקבוצה שלנו, כשהיא יוצאת מקפה פילץ. בצילום: ד"ר קרליבך, אריה דיסנצ'יק, ד"ר דוד לאור, דוד גלעד, שמואל שניצר ואני. מאוחר יותר הצטרפו לעתון החדש, כפי שהזכרתי, כמה בעלי מקצוע רציניים, כמו משה ז"ק, אהרון קלאוס, יהושע יוסטמן, אפרים קישון, דוש, זאב, משה מייזלס, פיליפ בן, ברל קורלניק, אם להזכיר רק את הבכירים ביותר שביניהם ואני מתנצל בפני כל אלה שאינני מזכיר בהזדמנות זו, אבל חלקם בהצלחת מעריב לא יישכח).

אכן, הרבה פעמים בעבר נשאלנו מדוע עובנו את ידיעות בדרך של "פוטש". זאת שאלה שאין לי עליה תשובה חד משמעית. אני עצמי לא אהבתי את זה. חשבתי, וכך גם אמרתי לחברי, שצריך לגשת למוסד ולומר לו: אנחנו באקלים כזה, עם עתון כזה, לא מסוגלים להמשיך יותר. אם אתה מוכן להכניס שיפורים ושינויים בעתון, אם אתה מוכן ללא כל הסתייגות להבטיח חופש מוחלט של כתיבה ופרסום, נמשיך. אם לא, ניפרד כידידים או לא כידידים. החשש היה, ופה כבר דיבר המוח העסקי של כמה מהחברים שלנו, שידיעות אחרונות ימשיך להופיע. המשך ההופעה של ידיעות העתון החדש שלנו.

לי, אישית, היתה פינה תמה בלב למוסד. בשנים 1944 ו-1947 הייתי עצור כמה פעמים בלטרון לכמה חודשים. באותה תקופה היתה לי כבר משפחה ומוסד שילם לה באופן קבוע חלק משכרי. הוא לא היה חייב לעשות זאת. בימים ההם היו חוקי עבודה אחרים, אבל הוא תמך במשפחה ואני לא יכול להגיד שזה לא השפיע על הרגשתי. גם דוד גלעד היה בידידות עם מוסד. הוא אפילו כתב אחרי הפרישה מאמר יפה ומרגש עליו. מה התרחש בלבו של קרליבך, אני לא יודע. לא נראה לי שהגיעו אותו רגשי נקמה. מה שהגיע אותו ואותנו היתה באמת התחושה, שהגיע הזמן שיהיה עתון של עתונאים, על רמה מקצועית נאותה, גם מבחינת תכנים וגם מבחינת הצורה. שנוכל לכתוב מה שאנחנו רוצים ואיך שאנחנו רוצים, ושנאחזו נדאג גם לצד הטכני והארגוני של הדברים.

עתון ציוני

אנו מגיעים ללילה הדרמטי, שבין ה-14 וה-15 בפברואר 1948. התכנסנו כולנו בדפוס על המשמר, ששם עמד להידפס מעריב. לצערי, לא היה לנו חוש להיסטוריה, ולא שמרנו אף גיליון דמה אחד. עשינו כמה גיליונות כאלה כדי להיווכח איך יראה העתון שנוציא מחר. היה מתח שקשה לתארו. וגם פחד מה יקרה, פחד של אנשים שעוזבים מקום עבודה מסודר, רובם בעלי משפחות, ולא יודעים איזו משכורת תהיה לנו בחודש הבא. כל מיני מחשבות, לא רק אידאליסטיות. אבל בנושא המתות של העתון החדש וסיכוייו לא היו לנו חששות. העובדה שבראשו עומד אדם שאין שני לו בארץ, כפובליציסט וכעורך, נתנה לנו את האומץ ואת הביטחון שזה מפעל שחייב להצליח.

ביום ראשון בבוקר, ה-15 בפברואר 1948, יצא העתון בשתי מהדורות וזו אכן היתה הצלחה אדירה. אנחנו לא הסתחררנו מהצלחה זו, כי כולנו היינו בעלי מקצוע וידענו שיש בנושא העתונות דבר הנקרא של "מכירת סקרנות". עתון חדש תמיד זוכה לסקרנות גדולה ביום הראשון ומי מבטיח לנו שאותם אנשים, למחרת בבוקר, ובעוד יומיים יקנו שוב את העתון? והנה, ההצלחה מאירה פנים לעתון החדש מהיום הראשון, וכך היה גם בימים ובשבועות הבאים.

אני מוכרח לציין שהופתענו שידיעות אחרונות המשיך להופיע. בהתפעלות עצומה קיבלנו את העובדה שמוזס, שכאמור לא היה עתונאי, כי אם איש עסקים, גייס את משפחתו, את כל כוח הרצון והרבה מאוד כסף כדי שהעתון יצא ויהי מה, ויעלה כמה שיעלה. הוא התחיל לחפש אנשים ומצא. לא אוכל להיכנס לכל הפרטים, שחלקם איני מכיר וחלקם איני זוכר. עובדה היא שבניגוד לכל הציפיות, התקוות וההישובים שלנו, ידיעות אחרונות המשיך להופיע באופן סדיר. העתון לא היה כליל השלמות אבל יצא, וזו היתה בשבילנו הפתעה בלתי רגילה. לא היינו מאושרים מכך, אבל גם לא נבהלנו יותר מדי, משום שראינו את ההד הציבורי שעורר מעריב, שהיה מעבר לכל הציפיות. בלי לגרוע כהוא זה מן התרומה שתרמו לכך כל חברי המערכת, יש לשוב ולהדגיש את חלקם של אנשי הדפוס, המפיצים והמינהלה, אבל כל המפעל החדש הזה נוהל למעשה על ידי קרליבך שהיה מנצח על תזמורת, שבנסיבות אחרות אפשר היה אולי לומר עליה שיש לה יותר מדי סולנים.

נחזור שוב אל השנה הגורלית ההיא, 1948. הגיליון הראשון שלנו הופיע שלושה חודשים בדיוק לפני קום המדינה. זה היה בזמן שכבר היו קרבות, שכל החושים והמאווים של העתונאים ושל האזרחים היו מכוונים רק למטרה אחת: לנצחון במלחמת העצמאות. העסיקו אותנו השאלות הגורליות: תקום מדינה או לא; ומה יקרה בכל הדיונים הנערכים מחוץ לארץ ישראל?

אנחנו היינו צריכים לחשוב מה תהיה תרומתנו כעתון לכך, שהמאבק הזה שמתחולל עכשיו יניב פרי, יצליח. ולכן ברור היה לכולנו שזה צריך להיות עתון לוחם, עתון לאומי ציוני ללא פשרות. לא היו עוררים על כך בתוכנו. קרליבך עצמו כתב בנושא זה הרבה, כך גם אנחנו. בימים ההם התרכזו באירופה שארית הפליטה שרובה ככולה שאפה להגיע לארץ, ושערי הארץ היו סגורים. היה ברור מאליו שהקו שלנו הוא להילחם במדיניות ממשלת המנדט בנושא זה. העובדה שפלוגי היה איש אצ"ל ופלמוני איש ה"הגנה" לא גרמה למחלוקת

אידאולוגיות בתוכנו. היינו כולנו מאוחדים במחשבה שמעריב יהיה עתון ציוני ולוחם - הופשי, ליברלי. למושג "ליברלי" יש כל מיני פירושים, וכל אחד אולי מפרש את זה אחרת. הכוונה שלנו היתה שכל אחד מאתנו יכתוב בכל נושא שיבחר, כל מה שימצא לנכון. לא יהיה ניסיון להכתיב לאף אחד מאתנו מה לכתוב. התייעצות - כן, אבל להכתיב - בשום אופן לא.

מצויים בידי פתקים שמדי פעם היה קרליבך כותב לאנשי המערכת באחד מהם כתב: אבקש לא לקרוא לגזרה החדשה חלוקה או תוכנית קנטוניזציה וכדומה, אלא גטו, תוכנית גטו, גטואיזציה - גם בכותרות ולא כל שכן בהסברים. בסופו של הפתק הוא כתב: אבקש - חרף מאוד.

אנחנו היינו קבוצה מלוכדת, אבל כמו בכל משפחה, תהיה מלוכדת ואוהבת ככל שתהיה, היו מדי פעם משברים.

אחד המשברים הגדולים שהיו במעריב, התחולל בתחילת 1962 בעקבות המאמר הראשי שקרליבך כתב נגד מנהיג "הרות" דאז מנחם בגין בפרשת ההפגנה נגד השילומים. הוא כתב עליו לא פחות ולא יותר, "המשוגע של העיירה". כמה מאתנו, שלושה או ארבעה אנשים, גם בהנהלה, היו ידידים אישיים קרובים של בגין. באנו לקרליבך בטענה: "אתה רשאי לכתוב מה שאתה רוצה, אבל למה בעניין כל כך רגיש ושנוי במחלוקת לא אמרת לנו דבר ותצי דבר מראש לפני שכתבת? למה שנופתע לפתות עתון ולראות שאתה מכנה את מנחם בגין 'משוגע העיירה'?" קרליבך התרגז: "לכם יש חופש דיבור ולי לא?" אמרנו: "זה לא עניין של חופש דיבור. זו פשוט הרגשת הקולגיאליזם. אנחנו פועלים פחות או יותר כמשפחה. אם היית מודיע לנו מראש, אולי היינו מעירים איזו הערה עניינית, אולי גם היינו מבקשים שלא תשתמש בביטוי 'משוגע של העיירה' כלפי אדם רב זכויות כבגין. לא היינו אומרים חלילה וחס אל תכתוב." הוא השיב: "בבקשה, תכתבו במעריב מה שאתם רוצים גם נגד המאמר הזה. זו זכותכם. אבל אם אתם תעמדו על כך שאצטרך להתייעץ אתכם איך לכתוב ומה לכתוב, תדעו לכם שזה יוביל למשבר." אני לא זוכר היום בדיוק את המלים בהן השתמשנו באותה שיחה דרמטית, אבל אני זוכר שבאוויר היתה תחושה של משבר. לאותה שיחה היה גם המשך בחליפת מכתבים בין כמה חברים לבין קרליבך.

רק לא מלחמת אחים

כפי שהזכרתי, בית מעריב היה במשך שנים רבות בבהינת משפחה. אני חושב שעד מותו של קרליבך, וגם אחר כך נשארה תחושת משפחתיות זו בקבוצת המייסדים. השתדלנו לשמור על אווירת ה"ביתד". אם היו ויכוחים, והיו ויכוחים, הם לא היו על תכנים אלא על כך שהכותרות והטיפוגרפיה לא מוצלחות, או על קְשָׁל בדיווחים. קרליבך לא היסס לכתוב פתקים חריפים לאחד מהעורכים: "מה קורה היום בעתון? אני פותח עתון ואני מתבייש. תראה כמה שגיאות דפוס וכמה שגיאות של עובדות." פעם אחת, כשהגיעו השגיאות עד נפש, קרליבך אף איים בהתפטרות. חרף שכלו החד כתער, קרליבך היה גם איש רגשני, ממהר לנוף וממהר לרצות.

בעת משבר "אלטלנה", ראיתי את קרליבך, לראשונה בחיי, בוכה בדמעות. כששאלתי: "ד"ר, מה קרה?" הוא אמר: "אני פותח ממלחמת

העתונות הסוקולובית, כבר היו דברים כאלה. היו כמה וכמה פובליציסטים יהודיים גדולים, בעיקר בעתונות היידיש בוורשה, שקנו שם לעצמם בזכות הפליטונים מהסוג הזה. לסוקולוב עצמו היה מאמר מדי יום שישי, "אורח לשבת", שזכה לתהודה רבה. אבל נדמה שלא היו פליטונים דומים בהשפעה שהיתה להם על הציבור כלמאמריו של קרליבך. ההשפעה של ר' איפכא מסתברא היתה כמעט "מאגית". קהל הקוראים חיכה למאמר השבועי הזה, בייחוד כשהתרחשו אירועים מסעירים בתחום זה או אחר וקרליבך כמוזן התייחס אליהם. אלפים ורבות חיכו לו בכיליון עיניים. לפעמים עמדו בתור ליד הקיוסקים לפני שהגיע העתון, וחטפו אותו.

הסיבה להצלחתו היתה טמונה בכושר הביטוי הפנטסטי שלו: יכולת לשים את האצבע על הנקודה המכרעת ובסגנון פשוט, אך גם יחיד במינו. רבים תהו אז וגם בימינו שואלים האם קרליבך ביטא מה שהעם באותו רגע חשב, או שהיה זה תהליך הפוך, שהוא כתב ולאחר מכן הדבר נקלט על ידי המוני הקוראים. פרופ' יגאל ידן אמר פעם: "אם אתם רוצים לדעת מה הציבור יחשוב מחר, קראו את מה שקרליבך כתב היום." אחרים גרסו אחרת. לשר החוץ הראשון, משה שרת, יוחס הציטוט השובבי הבא: "בן בליעל זה יודע בדיוק מה הקהל רוצה לשמוע, ואז הוא כותב."

אם תשאל אותי מי השפיע על מי - אתקשה לענות. לדעתי קרליבך הוא זה שהשפיע, אבל להגיד שהוא לא ידע את רחשי הלב של הציבור בטרם התישב ליד מכונית הכתיבה שלו, לא יהיה נכון. הוא הרי היה עתונאי פאר-אקסלנס. הוא ידע מה מדברים בבתי הקפה, בשווקים ובלשכות השרים. הוא ידע את רחשי לב העם.

הכתיבה של קרליבך היתה שילוב של הגיון ופאטוס. לפעמים הוא סיכם את הנימוקים שכל כולם בתחום ההגיון הקר ולאחר מכן בא הפאטוס שסחף את הקורא עד כדי התרגשות עזה, לפעמים עד דמעות. היו מאמרים שלו שהרעידו את הרגשות של הקוראים, עד כדי איזה קֶשֶף, כפי שכתב עליו נתן אלתרמן, איזה כוח ממש "דמוני". הכתיבה שלו מזכירה לי מאמרים מסוימים של היינה. אני נזכר בפליטון של היינה על נגינתו של פגניני ונראה לי שיש הקבלה בין הסגנונות. באותו פליטון היינה כתב שיש משהו "שטני", משהו "דמוני", בנגינתו זו של פגניני. אני לא רוצה חלילה שיישמע מהביטוי "דמוני" משהו שלילי, אבל אין ספק שאת "הכסף והכוח" המיוחד שהיה אצור במלים של קרליבך קשה לתאר במלים שלנו. ביטא זאת היטב המשורר נתן אלתרמן בספרו לקרליבך, שמת והוא במיטב שנותיו.

ד"ר עזריאל קרליבך ושלום רוזנפלד

אחים. תגיד לי, אתה הרי מכיר את בגין? - זה היה הרבה לפני המאמר שהוזכר קודם - "אתה יכול לשאול אותו מה אני יכול לעשות, אולי לנסוע לארצות הברית, להיפגש עם ד"ר סילבר [ממנהיגי הציונות האמריקנית], לעשות משהו למנוע את המלחמה האיומה הזו?". כשהיה יוצא באותה תקופה לחו"ל, נהג להשאיר לנו מעין צוואות אופרטיביות. ההנחיה העיקרית היתה: רק לא מלחמת אחים. זה צריך להיות הקו שלנו, למנוע בכל מחיר מלחמת אחים.

הסוד של ר' איפכא מסתברא

מה היה סוד כוחו? אשתדל לסיים שיה זה בהתמקדות בכוחו הפובליציסטי האדיר של קרליבך, שהתבטא בעיקר בפליטונים השבועיים שלו שעליהם חתם: ר' איפכא מסתברא, אך גם במאמרים הפובליציסטיים שכתב בשמו או בפסבדונים שונים (ביניהם רבים בעתון הצופה בתקופת מלחמת העולם השנייה).

למרות מה שרבים חושבים על הז'אנר העתונאי של הפליטון השבועי, זה לא היה חידוש שלו, משום שבעתונות שבדור הקודם,